

HƯỚNG DẪN HỌC SINH TRẢI NGHIỆM HOẠT ĐỘNG TRƯỚC KHI ĐỌC TRONG DẠY HỌC ĐỌC HIỂU VĂN BẢN MÔN NGỮ VĂN Ở NHÀ TRƯỜNG PHỔ THÔNG

ĐOÀN THỊ THANH HUYỀN*

Ngày nhận bài: 05/03/2016; ngày sửa chữa: 15/03/2016; ngày duyệt đăng: 17/03/2016.

Abstract: Reading Comprehension is a three “microperiod” process of pre-reading, reading and post-reading. This article mentions pre-reading activities of students in learning Philology under teacher’s guide. Before reading a text selection, teachers facilitate a group discussion about the central concepts in the selected text, discuss with students how thinking about the topic and discuss any misconceptions that students may have before reading. Moreover, students must organize themselves before reading with strategies of brainstorming, mindmapping etc so they can activate your prior knowledge. Besides, students should be helped in setting the goal in reading to find out appropriate methods to read.

Keywords: pre-reading activities, reading comprehension, teaching and learning Philology.

Bản chất của hoạt động *đọc hiểu* (ĐH) là hết sức năng động và phức tạp, trong đó người đọc phải vận dụng tổng hợp các thao tác tư duy, các khả năng nhận thức, siêu nhận thức, cùng tình cảm, thái độ... để tương tác với văn bản (VB), kiến tạo nên những ý nghĩa, “lấp đầy” những “khoảng trống”, hiện thực hóa những “đề án tiếp nhận”. Đây đồng thời cũng là quá trình “lớn lên” của độc giả sau mỗi hành động đọc.

Các nhà nghiên cứu về ĐH đã phân xuất quá trình này thành ba “tiểu giai đoạn” (microperiods): *trước khi đọc, trong khi đọc và sau khi đọc*. Cần xem xét từng “tiểu giai đoạn” này bởi việc phân biệt giữa những điều mà người đọc đem vào với những điều mà họ rút ra từ quá trình đọc rất quan trọng. Làm thế nào để học sinh (HS) đem vào hoạt động đọc tất cả các khả năng nhận thức, siêu nhận thức cùng vốn tri thức, trải nghiệm liên quan để sau đó rút ra được tối đa những tri thức mới, trở thành “bạn đọc sáng tạo”, làm giàu có thêm ý nghĩa cho VB cũng như “nguồn vốn” của bản thân, phát triển tối đa năng lực ĐH và các năng lực khác, đó chính là mục tiêu mà quá trình dạy học ĐH cần hướng tới. Bài viết này tập trung bàn tới các hoạt động nhằm giúp bạn đọc HS huy động, bổ sung tri thức nền và xác định mục tiêu trước khi đọc - một nội dung chưa được quan tâm đúng mức trong thực tế dạy học do ý thức về vai trò quan trọng của hoạt động trước khi đọc còn chưa đầy đủ cũng như do sự hạn chế của thời lượng của tiết học.

1. Hướng dẫn HS huy động và bổ sung tri thức nền

Hành động đọc không bắt nguồn từ “chân không”.

Trước khi đọc, mỗi người đọc luôn có một “tâm đón nhận” nhất định, bao gồm các khả năng nhận thức, siêu nhận thức, các năng lực ngôn ngữ, phi ngôn ngữ..., cùng với vốn kiến thức, kinh nghiệm có liên quan đến nội dung, chủ đề của VB. Đó chính là những tri thức nền nếu bạn đọc thiếu hụt mà không được hay không biết cách bù đắp; hoặc có sở hữu nhưng không có khả năng huy động, giữa họ và VB sẽ tồn tại một “khoảng cách tiếp nhận” lớn. Sự khác biệt về tri thức nền giữa những người đọc khác nhau chính là nguyên nhân lí giải cho những cách hiểu khác nhau về VB. Riêng đối với VB văn chương, việc tồn tại những “khoảng cách thẩm mĩ” trong tiếp nhận là điều đương nhiên; sự “đồng nhất thẩm mĩ” chỉ là tương đối ở những mức độ nhất định. Người đọc có năng lực chính là người sở hữu những “nguồn vốn” dồi dào và biết huy động, sử dụng một cách tích cực, hiệu quả tài nguyên đó trong quá trình tương tác với VB. Nói cách khác, trước khi đọc, độc giả cần biết cách huy động và bổ sung tri thức nền phù hợp với VB.

Tùy thuộc vào từng VB cũng như mục đích của hoạt động dạy học ĐH cụ thể mà có thể xây dựng các hoạt động hướng dẫn HS huy động, bổ sung tri thức nền sao cho phù hợp và hiệu quả. Dưới đây là một số hình thức và ví dụ minh họa.

- Cho HS sử dụng chiến thuật *Tổng quan về VB* để huy động tri thức nền, có những kết nối ban đầu với VB. Ví dụ, trước khi hướng dẫn HS giải mã và hiểu sâu VB *Độc Tiểu Thanh kí* (Ngữ văn 10), giáo viên có thể thiết kế nhiệm vụ đọc thông qua phiếu học tập như sau:

* Trường Đại học Sư phạm Hà Nội

PHIẾU HỌC TẬP

Đọc thơ trữ tình, cũng như đọc các VB văn học, là một hành trình trải nghiệm vô cùng thú vị nhưng cũng đầy thử thách. Trước khi đọc một bài thơ, người đọc cần có những “hành trang” và sự “khởi động” hợp lí. Đó chính là những tri thức nền sẵn có được kết nối ban đầu với những yếu tố mang tính chất tổng quan về VB như *nhân đề, tác giả, thể thơ, nhân vật trữ tình, âm hưởng, cảm xúc chủ đạo...*

Hãy chuẩn bị hành trang và khởi động trước khi hòa mình vào thế giới cảm xúc trong bài thơ **Độc Tiểu Thanh Kí** của Nguyễn Du bằng cách hoàn thành nội dung bảng thông tin sau đây (Gợi ý: Bạn hãy liên tưởng, dự đoán từ tên nhân đề, tác giả kết hợp với đọc phần *Tiểu dẫn*, đọc lướt bài thơ để xác định nhân vật trữ tình, cảm nhận chung về âm hưởng, cảm xúc chủ đạo...):

Quan sát ban đầu của tôi về VB	Cảm nhận, dự đoán ban đầu của tôi
1. Nhân đề: Độc Tiểu Thanh Kí	
2. Tác giả Nguyễn Du	
3. Thể thơ	
4. Chủ thể trữ tình trong bài thơ, âm hưởng, cảm xúc chủ đạo	

- Cho HS thảo luận, chia sẻ những kiến thức, trải nghiệm có liên quan đến chủ đề VB, ví dụ, trước khi HS ĐH VB **Phú sông Bạch Đằng (Ngũ văn 10)**, có thể cho thảo luận nhóm trong 5 phút với chủ đề sau: *Viếng thăm các di tích lịch sử gắn với sự kiện lịch sử tiêu biểu trong quá trình dựng nước và giữ nước như đền Hùng, Cổ Loa, cố đô Hoa Lư, bãi cọc Bạch Đằng, Cột cờ... là một hoạt động vừa thú vị vừa giàu ý nghĩa. Hãy chia sẻ với các thành viên trong nhóm về cảm tưởng của bạn sau một chuyến đi “về nguồn” như thế.*

- Cung cấp cho HS thêm một số thông tin có liên quan đến chủ đề của VB, cho HS thảo luận (hoặc suy nghĩ độc lập) để vừa huy động, vừa bổ sung tri thức nền, ví dụ, trước khi các em ĐH VB **Hiên tài là nguyên khí quốc gia (Ngũ văn 10)**, giáo viên cung cấp cho HS đoạn VB sau và đặt câu hỏi: *Những thông tin được cung cấp trong đoạn VB trích dẫn gợi cho bạn suy nghĩ gì?*

Năm 2015 là năm thứ 13 liên tiếp TP. Hà Nội tổ chức tuyên dương các Thủ khoa xuất sắc tốt nghiệp các trường đại học, học viện trên địa bàn thành phố... 12 năm qua, đã có 1.335 Thủ khoa được vinh danh, đón nhận Bằng khen của Ủy ban nhân dân TP. Hà Nội. Nhiều trong số các bạn Thủ khoa được vinh danh đã thành công trong sự nghiệp, có nhiều đóng góp cho Thủ đô và đất nước... Năm nay, TP. Hà Nội tổ chức tuyên

đương 98 Thủ khoa xuất sắc tốt nghiệp các trường đại học, học viện trên địa bàn thành phố. Theo quy chế mới, từ năm 2015, mỗi năm TP. Hà Nội sẽ tuyên dương tới 100 Thủ khoa tốt nghiệp các trường đại học, học viện trên địa bàn TP. Hà Nội.

Trong buổi sáng ngày 23/8, các bạn Thủ khoa Hà Nội đã dâng hương tại Văn Miếu - Quốc Tử Giám, trường đại học đầu tiên của nước nhà, nơi lưu danh các tiến sĩ, nơi chúng ta tự hào về những văn bia sống cùng năm tháng đã trở thành di sản tư liệu thế giới. Ngay sau đó, các bạn trẻ tham gia buổi giao lưu “Thắp sáng ước mơ Thủ khoa Hà Nội” trong khuôn khổ chương trình Tuyên dương Thủ khoa xuất sắc tốt nghiệp các trường đại học, học viện.

Chiều nay, 98 Thủ khoa xuất sắc của Thủ đô có buổi tiếp kiến Phó Thủ tướng Vũ Đức Đam. Buổi tối cùng ngày, lễ Tuyên dương Thủ khoa xuất sắc tốt nghiệp các trường đại học, học viện trên địa bàn thành phố năm 2015 sẽ được tổ chức tại Văn Miếu - Quốc Tử Giám.

(Trích: *Thủ khoa xuất sắc Thủ đô ghi danh Sổ Vàng tại Văn Miếu*, nguồn: <http://dantri.com.vn>)

2. Hướng dẫn HS xác định mục tiêu đọc

Bên cạnh hành động huy động, bổ sung tri thức nền, việc xác định mục tiêu đọc cũng là một yếu tố quan trọng “trước khi đọc”. Tất nhiên, đích đến cuối cùng của bất cứ hành động đọc nào cũng phải là sự hiểu, là sự “lớn lên” của người đọc ở nhiều phương diện. Như Scott G. Paris và Ellen E. Hamilton chỉ rõ: “hiểu thường được định nghĩa bởi (a) quá trình liên tục đào sâu, (b) tăng số lượng các ý tưởng, kết luận hoặc sự kết nối, (c) sự mở rộng các đơn vị liên kết hoặc làm cho các mô hình về nội dung VB và bối cảnh có cấu trúc chặt chẽ hơn”; như vậy, “rõ ràng kết quả của quá trình ĐH là sự phát triển về cả chất lượng lẫn số lượng về các ý tưởng, nhưng sâu xa hơn là sự phát triển quá trình nhận thức như là phát triển trí nhớ, khả năng đọc trôi chảy, tự động và việc sử dụng nhiều hơn các chiến thuật cũng như sự tự kiểm soát vượt lên trên các kĩ năng để nâng cao việc hiểu” (1).

Tuy vậy, xuất phát từ những nhu cầu cá nhân trong bối cảnh cụ thể, mỗi bạn đọc đến với VB nhằm đạt được những mục tiêu cụ thể khác nhau: đọc để tìm thông tin, đọc để thưởng thức, đọc để so sánh... Những mục tiêu cụ thể này sẽ định hướng và quyết định cách thức đọc phù hợp cũng như góp phần rất lớn trong việc duy trì động cơ, hứng thú đọc cho độc giả.

Mục tiêu chung cho việc ĐH VB trong nhà trường là hiểu sâu sắc VB để phát triển các năng lực chuyên biệt và cốt lõi. Tuy nhiên, ĐH VB là cả một quá trình phức tạp. Để giúp HS hiểu sâu sắc VB, mỗi bài dạy

học ĐH đều được tổ chức thành các hoạt động đọc, nhiệm vụ đọc cụ thể. Mỗi hoạt động, nhiệm vụ này đều hướng đến các mục tiêu chi tiết hơn so với mục tiêu ĐH chung, ví dụ: - Đọc để tóm tắt, xác định thông tin chính, nhận diện cấu trúc VB; - Đọc để tái tạo, hình dung, tưởng tượng về thế giới hình tượng; - Đọc để nhận diện, thống kê các yếu tố ngôn ngữ có giá trị đặc biệt; - Đọc để cảm nhận âm hưởng, cảm xúc, giọng điệu; - Đọc để phân tích, cắt nghĩa, đánh giá các giá trị nội dung, nghệ thuật...

Như vậy, quan trọng là HS cần bám sát các hoạt động, nhiệm vụ đọc để có cách đọc phù hợp và có được sản phẩm đọc đạt yêu cầu trong quá trình học tập. Điều này đòi hỏi giáo viên cần giúp HS luôn luôn thường trực câu hỏi: “Tôi đọc VB/đoạn VB này để làm gì?”; “Để đạt được mục tiêu đó, tôi phải đọc như thế nào?” trước khi đến với VB.

Bên cạnh đó, việc phản hồi cho HS sau mỗi nhiệm vụ đọc không chỉ về kết quả đọc so với mục tiêu của nhiệm vụ đọc đặt ra (HS đã hoàn thành nhiệm vụ đọc đến mức nào?) mà còn về cách thức đọc để đạt được mục tiêu (HS đã đọc như thế nào để hoàn thành mục tiêu đọc/ khiến chưa hoàn thành mục tiêu đọc) là vô cùng cần thiết. Đó chính là “lời nhắc nhở” và bài học kinh nghiệm hữu ích cho HS trong việc xác định mục tiêu đọc trong lần đọc sau. Thực tế dạy học ĐH cho thấy cách đọc của HS ít được quan tâm. Mặc dù kết quả đọc chính là sự phản ánh rõ nét hiệu quả của cách đọc, song đó chưa phải là tất cả. Nhiệm vụ của quá trình dạy học ĐH trong nhà trường không chỉ giúp HS hiểu một số lượng VB có hạn trong chương trình mà là giúp HS hình thành và phát triển năng lực ĐH - một trong những năng lực công cụ quan trọng không thể thiếu giúp mỗi công dân học tập, sống và làm việc tốt. Người đọc có năng lực luôn là những người biết xác định mục tiêu đọc và bám sát mục tiêu đó trên suốt hành trình đọc của mình.

Khi ý thức được vai trò của mục tiêu và hoàn thành các mục tiêu đọc trong bài học cụ thể, dần dần HS sẽ hình thành kĩ năng “đọc đúng mục tiêu” trong quá trình tự đọc. Tất nhiên, trong thực tế đọc, “mục tiêu” có thể thay đổi so với dự kiến khi tương tác với VB, và người đọc hoàn toàn có được nhiều kết quả đọc vượt xa so với mong muốn ban đầu, phụ thuộc vào tiềm năng tạo nghĩa của VB và độc giả.

* * *

Để có thể trở thành những người đọc độc lập có kĩ năng đọc thành thục, bạn đọc HS trong nhà trường cần được dẫn dắt để trải nghiệm đầy đủ các bước trước, trong và sau khi đọc. Mỗi một “bước đọc” ấy

đòi hỏi người đọc phải thực hiện những hành động cụ thể. Trong và sau khi đọc thường là hai bước chiếm nhiều thời gian nhất khi người đọc thực sự được trải nghiệm, phản hồi VB. Tuy nhiên, muốn trải nghiệm và phản hồi VB một cách sâu sắc, độc giả cần huy động (và bổ sung nếu cần thiết) những tri thức nền và có một mục tiêu đọc rõ ràng, nói cách khác, trước khi đọc, họ cần được hướng dẫn, tham gia vào các hoạt động nhằm chuẩn bị “hành trang” tri thức đầy đủ, cùng tâm thế “đứng ngoài”, tỉnh táo để có một cái nhìn tổng quát trước chuyến hành trình đọc vô cùng thú vị nhưng cũng đầy gian nan và thử thách của mình. □

Tài liệu tham khảo

- [1] Paris, S. G, Hamilton, E. E (2009). *The development of children's reading comprehension*, In Susan Israel, Gerald G. Duffy (Eds) *Handbook of Research on Reading Comprehension* (pp.32-53). New York and London: Routledge.
- [2] Phạm Thị Thu Hương (2012). *Đọc hiểu và chiến thuật đọc hiểu văn bản trong nhà trường phổ thông*. NXB Đại học Sư phạm.
- [3] Snow, C (2002). *Reading for Understanding: Toward an R&D Program in Reading Comprehension*. Santa Monica, CA: Rand.
- [4] Holt - Rinehart - Winston (2003). *Holt Literature and Language Arts, Fourth Course*. California Department of Education.
- [5] Phan Trọng Luận (tổng chủ biên) (2011). *Ngữ văn 10*. NXB Giáo dục Việt Nam.

Đánh thức năng lực tư duy về...

(Tiếp theo trang 39)

thắm mĩ về vẻ đẹp bản ngã mà nhà văn Nguyễn Tuân đã gửi gắm qua mỗi sáng tác của ông. Những lí thuyết của việc giảng dạy văn chương trong nhà trường nhất thiết phải được ứng dụng một cách linh hoạt, phù hợp với đối tượng và đặc điểm cụ thể của hoạt động giáo dục ở mỗi địa phương. □

Tài liệu tham khảo

- [1] Phan Trọng Luận (2011). *Văn chương bạn đọc sáng tạo*. NXB Đại học Sư phạm.
- [2] Nguyễn Viết Chữ (2010). *Phương pháp dạy học tác phẩm văn chương trong nhà trường*. NXB Giáo dục Việt Nam.
- [3] Nguyễn Đức Hùng (2009). *Chuyên đề Ngữ văn*. NXB Đại học Sư phạm.
- [4] Nguyễn Đăng Mạnh (chủ biên) (2013). *Phân tích, bình giảng tác phẩm văn học*. NXB Giáo dục Việt Nam.
- [5] Trần Đình Sử (tổng chủ biên) (2013). *Ngữ văn 11*. NXB Giáo dục Việt Nam.